

ОСТВАРИВАЊЕ ИЗДРЖАВАЊА У ИНОСТРАНСТВУ

Једна од пратећих појава кризе брака и породице, нарочито у њиховим класичним атрибутима јесте криза савести која се огледа у занемаривању или неуредном плаћању издржавања. То потврђује велики број случајева у којима се тражи принудна наплата алиментације.

Поред низа мера да се ова негативна друштвена појава сузбије и да се ублаже њене штетне последице, као на пример, санкционисање неплаћања издржавања у кривичном закону, увођење незастаривости ових обавеза, пленидба свих примања у проценту који може да буде знатно виши него у осталих потраживања итд., чињеница је да из разних разлога један релативно висок број лица не прима или прима са закашњењем или у умањеном износу своје издржавање. Ако се томе дода да је овим лицима најчешће то једини извор прихода од кога зависи њихова egzистенција, онда се може сагледати колико је овај проблем озбиљан.

Све ово није ново ни за нашу земљу нити за друге земље, без обзира на друштвено-политички систем и без обзира на степен економске развијености. Често своје обавезе издржавања занемарују дужници чије је финансијско стање више него добро. Разлози за ово могу стајати са њихове стране али они могу бити везани и за повериоца. Наиме, повериоци издржавања односно њихови законски заступници у низу случајева нису упознати са својим правима а још мање знају на који начин и преко кога своја права могу и треба да остваре. Овај последњи разлог је и повод овог писања.

Највећи број нереализованих алиментационих захтева појављује се према дужницима чије се пребивалиште или боравиште налази у иностранству. Треба признати да има земаља у којима се такви захтеви не могу уопште реализовати, јер то не дозвољава њихово право а са нашом земљом нема међународног уговора. Оваквих земаља све је мање, а тамо није ни велики број наших држављана на привременом раду. Изузетак од овога је Швајцарска, прецизније речено, неки њени кантони, у којима има доста Југословена.

Захтеви за издржавање не остварују се или се остварују са великим закашњењем - чије последице су равне неплаћању издржавања, услед недовољног познавања правних прописа земље у којој се налази дужник. Познавање и уважавање ових прописа потребно је у току поступка пред домаћим судом, приликом доношења и образложења одлуке и приликом вођења поступка за признање и извршење те одлуке у иностраној земљи.

I.

1. — а) Одредбе чл. 14. и даље ЗПП обавезују домаћи суд да по службеној дужности пази да ли је међународно надлежан. Ову надлежност, процењује према домаћим правилима утврђеним у чл. 45. и 47. до 49. ЗПП. Међутим, услед различитог регулисања међународне надлежности у споровима за законско издржавање или у брачним споровима и споровима о утврђивању односно оспоравању очинства, може доћи до одбијања извршења у иностранству.

Према параграфу 606 у вези са параграфом 13. немачког парничног поступка, немачки суд је искључиво надлежан за решавање спорова о разводу, поништају или утврђивању постојања односно непостојања брака, ако муж има своје пребивалиште на домаћој територији. Ако се о издржавању расправља у брачном спору, југословенски суд се може огласити надлежним према последњем заједничком пребивалишту супруга на основу чл. 47, ст. 1. или према југословенском држављанству тужиље према чл. 47, ст. 2. ЗПП. У оба случаја немачки суд неће признати бракоразводну пресуду нити одлуку о издржавању донету у оквиру ње јер није испуњен услов предвиђен у параграфу 328, ст. т. 1. и чл. 723, ст. 2. с обзиром да није испуњен услов за признање статусне одлуке и извршење имовинске одлуке (о издржавању) — да је југословенски суд био надлежан по немачким прописима. У горе наведеном случају надлежан је искључиво немачки суд, ако је тужени супруг у моменту подношења тужбе имао своје пребивалиште у СР Немачкој.

Југословенски суд ће се огласити надлежним у смислу чл. 49. ЗПП у споровима ради утврђивања односно оспоравања очинства по тужби малолетног детета односно његовог законског заступника према домицилу малолетног детета на домаћој територији. Низ западних земаља не познаје ову надлежност па за овакве случајеве преостаје општа надлежност према пребивалишту туженог (1).

Разлике у међународној надлежности могу, у мањем броју случајева, довести до одбијања егзекутуре издржавања и у неким земаљама са којима су закључени двострани уговори који се односе на признање и извршење судских пресуда. Тако на пример, са Француском су на снази две конвенције у овој материји: о признавању и извршењу судских одлука у грађанским и трговачким стварима од 1972 (2), и о надлежности и о закону који се примењује у области личног и породичног права од исте године (3). Иако обе конвенције предвиђају упрошћене услове за признање и извршење судских одлука друге стране, и јединствене одредбе о надлежности у статусним споровима, пошто њима није обухваћена и надлежност за спорове о законском издржавању, кад нису

(1) V. Gutzwiller, Jurisdiktion und Anerkennung ausländischer Entscheidungen im schweizerischen internationalen Ehescheidungsrecht, Bern, 1969, с. 5 и даље.

E. Riezler, Internationales Zivilprozessrecht, Berlin-Tübingen, 1949, с. 183 и даље, с. 204 и даље.

(2) В. Сл. лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми, бр. 7/1972.

(3) В. Сл. лист СФРЈ, Додатак... бр. 55/1972.

везани за брачни спор или спор о утврђивању односно оспоравању очинства, овде, услед различитог регулisaња, настаје могућност непризнавања југословенских одлука о издржавању. Против француског држављанина донета пресуда о алиментацији у Југославији на основу чл. 45. ЗПП а према пребивалишту тужноца (уколико се прихвати становиште да одредба овог члана не обухвата само месну него и међународну надлежност) неће бити извршена у Француској јер се противи чл. 14. и 15. француског Грађанског законика а нема оправдања за изузетке који се појављују у судској пракси (4).

Најзад, још један разлог може спречити реализацију алиментационог захтева у иностранству и то како у земљама са којима нема међународних уговора тако и у онима према којима важи режим двостраних уговора, а то је — раније започета парница пред судом земље извршења. На пример, ако је у Аустрији започет поступак за оспоравање очинства пре него пред југословенским судом, а одбаци се приговор литиспенденције, може, касније, у поступку извршења југословенске пресуде у Аустрији, да се истакне приговор пресуђене ствари.

б) У неким земљама сматра се да постоји повреда битне одредбе грађанског поступка односно повреда међународног јавног поретка ако интересе одсутних домаћих држављана у брачним споровима заступају лица које одреди суд (5). Према томе, одлука о издржавању у иностранству неће бити извршена из овог разлога без обзира што је југословенски суд у поступку одредио привременог заступника сходно чл. 77. и 135. ЗПП.

Разлике између правила домаћег и страног парничног поступка о достављању такође могу бити препрека реализацији домаћег алиментационог захтева у иностранству. Тако на пример, у пракси наших судова често се домаћим држављанима у иностранству доставља позив за прво роциште са тужбом преко домаћег дипломатско-конзуларног представништва или непосредно препорученим писмом. Први начин достављања предвиђен је у неким двостраним уговорима о правној помоћи или га према свом законском режиму поједине земље са којима нема уговора признају као ваљано достављене. У другим земљама то није дозвољено и у поступку извршења домаће одлуке противник предлагача извршења може са успехом истицати приговор да није испуњен услов уредног позивања странке да учествује у поступку.

У току парнице која се у вези са алиментационим захтевом води пред домаћим судом често се јавља потреба за прибављањем доказа преко страног суда путем међународне правне помоћи. Рокови за поступање по домаћим замолицима прилично су дуги. За европске земље они износе око шест а за ваневропске земље дванаест месеци. Довољно је да се учини мањи процедурални пропуст па да се ови рокови удвоструче или

(4) Такав изузетак у судској пракси постоји када је француски држављанин изричито или прећутно пристао на надлежност страног суда и то кад је спор пред тим судом покренут у вези са обавезама из облигационих уговора. (Francescakis, Repertoire de droit international).

(5) В. одлуку Вишег земаљског суда у Франкфурту на Мајни од 23. августа 1967, Die deutsche Rechtssprechung auf dem Gebiete des IPR in dem Jahre 1966 und 1967, s. 816.

устројаче. Тако на пример, нису ретки случајеви у нашој пракси да се уз позив на рочиште приложи само превод тужбе на језик замољене државе а недостаје њен оверени препис; да превод пратећих списа није од заклетог судског тумача који га мора оверити; да суд тражи вештачење или обављање одређене парничне радње на начин који није дозвољен у замољеној земљи (6). Ови и други пропусти одуговлаче и отежавају наплату издржавања и смањују поверење у суд и сигурност тужиоца да ће успети са својим захтевом.

ц) Извршење страних одлука у статусним стварима у већини земаља као и у нас (у смислу чл. 18. Уводног закона за ЗПП), неће се одобрити ако у погледу домаћег држављанина нису поштовани домаћи прописи. Наш суд није обавезан да, приликом решавања о алиментационим захтеву, води рачуна о страном праву јер о томе не постоји одговарајућа колизиона норма. Отуда разлике између домаћих и страних материјалних правила о издржавању о којима се не води рачуна могу онемогућити реализацију издржавања. На пример, рокови застарелости периодичних потраживања издржавања или рокови за подношење тужбе за утврђивање очинства у иностранству који су краћи него у нашем праву морају се уважавати. Трајање издржавања у другим земљама ограничено је пунолетством а не до краја школовања како је то по нашем праву. Тако је према параграфу 1708. немачког Грађанског законика предвиђено да обавеза издржавања постоји до навршене 18. године живота детета.

Круг лица које је неко дужан да издржава такође може бити различит у страниој земљи. Домаћи суд мора водити рачуна о правилима страног права која се на ово односе. У неким случајевима, штавише, потребно је имати у виду да ће и квалификацију појединих појмова као нпр. „заједничко домаћинство“ и других, страни суд у поступку извршења домаће одлуке одредити по своме праву.

Уважавање свега овога приликом расправљања пред домаћим судом обезбедиће максималне претпоставке за одобрење извршења у иностранству или ће упозорити странке да не улажу непотребне напоре или да своја права покушају да остваре на други начин — евентуално у поступку пред страним судом.

2. Приликом састављања одлуке, поједини пропусти и невођење рачуна о формалностима, такође могу довести до одбијања одобрења извршења или одуговлачења поступка за извршење.

а) Веома се ретко среће у нашој судској пракси да се образложења одлука у споровима где се појављује елемент иностраности разликују од унутрашњих грађанских ствари. Другим речима, не позива се на правила међународне надлежности (сукоба јурисдикција) нити на колизионе норме, већ се једноставно примењују унутрашња правила као да елемента иностраности и нема. У земљама које домаћу пресуду у

(6) На пример, домаћи суд, ради смањења трошкова вештачења, нарочито у случајевима кад је тужиоцу признато спромашко право, пошље епрувете ради узимања крви туженом (у поступку за утврђивање очинства) који се налази у иностранству.

поступку извршења подвргавају широј контроли и преиспитивању (7) то може да буде разлог за одбијање егзекватуре. Од посебне важности је и позивање на поједине одредбе међународних уговора у којима је регулисана међународна надлежност или примена домаћег односно страног закона, који се у образложењима одлука занемарују. Судија често сматра да је доношењем пресуде ствар окончана, међутим, често тек онда тужноца очекују значајне тешкоће да своја права оствари у иностранству.

б) У двостраним уговорима о правној помоћи и у законодавству других земаља са којима уговори нису закључени, предвиђено је међу условима за извршење судских одлука да су у току поступка странке уредно позване и саслушане. Испуњење овог услова проверава се у поступку извршења путем доказа о уредном позивању туженога. Уколико се то не констатује у образложењу са тачним назначењем и описом начина достављања и поступања суда у случају одбијања достављања или немогућности да се оно изврши због злонамерног мењања адресе туженика, домаћа пресуда неће бити извршена. Штавише у неким земљама потребно је у извршном поступку приложити и преписе позива за учешће на првом рочишту и потврде судских достављача о уручењу у тој земљи, или о томе да уручење није могло бити извршено.

ц) Реализација алиментационог захтева у иностранству везана је за извршни поступак. Да би овај поступак могао да се покрене потребно је да се приложи правоснажна и извршна пресуда. У бракоразводном поступку у оквиру кога је донета и одлука о издржавању најчешће суд на пресуди ставља клаузулу правоснажности а не и извршности. У пракси иностранци судови такве домаће пресуде враћају јер није испуњен услов извршности. Оваква исправка продужава наплату издржавања за нових 6 месеци или годину дана (8).

3. Прави проблеми настају тек онда кад поверилац издржавања добије извршни наслов који треба да се спроведе у иностранству. Они су нешто олакшани у односу на земље потписнице Хашке конвенције о остваривању алиментационих захтева у иностранству од 1969 (9). Наиме, за достављање и спровођење алиментационих захтева надлежан је као отпремни орган према чл. 2, ст. 3. Савезни секретаријат за финансије који је у ове сврхе издао одређени формулар са подацима које сваки поверилац издржавања попуњава, а који замењује предлог за извршење у извршном поступку стране земље. Треба приметити да у земљама које су потписале и ратификовале ову конвенцију није до сада било озбиљнијих проблема у реализацији алиментационих захтева, али не треба губити из вида да њене одредбе не предвиђају услове за извршење одлука

(7) Тако је у земљама које прихватају систем признања *revision au fond*, којима припада Турска (за Француску важи уговорни режим), и оне афричке и азијске земље које су ратификовале француско грађанско и међународно приватно право; в. Језаић, МПП II, 1972, с. 157.

(8) У досадашњој пракси међународне правне помоћи која се одвија преко републичких и покрајинских секретаријата за правосудје и општу управу уобичајено време за одговор по замолници упућеној у европску земљу износи 6 месеци а у ваневропску — 12 месеци.

(9) Објављена у Сл. листу СФРЈ, Додатак ... бр. 2/1969.

о издржавању, већ само механизам њиховог достављања. То, уосталом, констатује и чл. 1. у коме се каже да је „Циљ ове конвенције да олакша остваривање издржавања...” и да „Правна средства предвиђена овом конвенцијом допуњују али не замењују сва друга правна средства која постоје према домаћем или међународном праву.” Другим речима, и даље остају услови за признање и извршење стране судске одлуке у свакој од земаља потписница и процедура предвиђена извршним поступком те земље.

а) У смислу чана 20. Уводног закона за ЗПП, предлог за извршење одлуке страног суда може, путем међународне правне помоћи, поред тражиоца извршења поднети и суд који је донео одлуку на основу које се извршење тражи у извршном поступку. Полазећи од тога да на основу реципроцитета тако треба да поступају и страни судови, предлоге за извршење одлуке о издржавању подносе наши судови, посредством међународне правне помоћи, ради извршења у иностранству. Треба признати да један број земаља⁽¹⁰⁾ прихвата такве предлоге и уколико нема недостатака, о којима је било раније речи, прихвата их и спроводи извршење. Друге земље, међу којима се налазе и оне са којима су закључени двострани уговори о признању алиментационих захтева одбија такве предлоге. Свака од ових земаља примењује одредбе свог извршног поступка, а одредбе међународних уговора само олакшавају услове за извршење али не утичу на поступак те због тога овакви се предлози домаћег суда одбијају у оним земљама где је за подношење захтева једино овлашћен тражилац извршења⁽¹¹⁾.

б) Покретање извршног поступка у иностранству захтева прецизно познавање његових одредаба. На пример у Уговору, између Југославије и Аустрије о узајамном признању и извршењу одлука о издржавању (чл. 11) предвиђено је да се извршење спроводи према праву државе у којој се извршење тражи. Према параграфу 54. Аустријског извршног поступка (Ехекutionsordnung) захтев за одобрење извршења треба да садржи не само тачно означавање странака и разлог зашто извршење треба одобрити него и опредељивање за начин извршења који ће се користити. Ако се тражи извршење путем пленидбе примања дужника — извршеника, онда је нужно означавање трећег дужника — извршеника и захтев за обуставу примања првог дужника. Исто тако, потребно је да се у предлогу за извршење прецизира начин исплате повериоцу. У оваквим случајевима предлагач извршења позива се на формулар у извршном поступку са ознаком: „Е-Форм Нр 277” и тражи спровођење извршења по том формулару.

ц) Покретање и вођење извршног поступка у иностранству везано је за плаћање судских трошкова, за које тужилац, уколико пре што је

(10) Такав је случај са социјалистичким земљама Источне Европе са којима су закључени двострани уговори о правној помоћи који садрже одредбе о признању и извршењу судских одлука; Преглед и ближе податке о овим уговорима в. Међународна правна помоћ, 1967, изд. Савремена администрација (група аутора: Протић П., Борћевић А., Вражанић М., Тодоровић С.) и Приручник за примену међународног приватног права, 1974, изд. Службени лист, у ред. Пак. М.

(11) Тако је на пример, према извршном поступку Републике Аустрије, према пракси у Републичком секретаријату за правосудје и општу управу Србије.

реч о девизама, не може наћи изворе. Она лица која испуњавају услове за ослобођење од плаћања трошкова поступка у смислу чл. 161—167. ЗПП потребно је да приложи уз захтев за признање и извршење одлуке о издржавању и уверење о сиромашком праву преведено на језик замољене земље од заклетог судског тумача. Зависно од земље извршења, ово уверење може бити ослобођено легализације⁽¹²⁾.

а) Наизглед мали пропусту предлагача извршења могу се у иностранству третирати као неуредност и са тог разлога донети негативна одлука. Такав пропуст постоји ако се не поштује параграф 53. ст. 2. Аустријског извршног поступка према коме је, приликом подношења писменог захтева, обавезно приложити више његових преписа тако да се сваком противнику (првом и другом и евентуално трећем дужнику) може доставити по један, а један остаје суду. Ово правило не важи и за прилоге који се подносе уз захтев за извршење.

Било који од наведених или других пропуста у смислу одредаба извршног поступка стране земље има као резултат првостепено решење којим се одбија давање одобрења егзекутуре, услед чега је правни положај повериоца издржавања битно отежан.

Пре свега, морају се поштовати преклузивни рокови за улагање приговора на првостепено решење који у већини земаља износе 14 дана. С обзиром да овај рок почиње да тече од дана кад је достављено првостепено решење и када се има у виду да у том времену приговор мора бити послат страном првостепеном суду, а по неким поступцима мора прispети у суд, очигледно је да се овај рок мора прекорачити, поред осталог и стога што све списе странка која не зна страни језик мора на свој трошак преводити како са страног језика на домаћи по пријему решења тако и са домаћег језика на страни — при достављању приговора.

Уколико поверилац издржавања није ослобођен парничних трошкова, излаже се новим додатним трошковима извршног поступка које мора покрити у девизама, а чији износ, нарочито у западним земљама, није мали.

Најтежа последица поменутих пропуста јесте што се приговори на првостепено решење о одбијању егзекутуре у неким страним земљама морају улагати са потписом адвоката који се налази на адвокатској листи односне стране земље, који такође наплаћују своје услуге.

II.

Ранији Основни закон о односима родитеља и деце садржао је у чл. 39. одредбу према којој је првостепени суд овлашћен да, на предлог заинтересованог лица, снизи или укине издржавање досуђено правосна-

(12) У свим двостраним уговорима о правној помоћи предвиђено је укидање или олакшање легализације исправа. Ближе о томе в. Међународна правна помоћ, с. 65. Ту треба додати и Споразум између Југославије и Француске о олакшању примене Хашке конвенције о Грађанском судском поступку (Сл. лист СФРЈ, Додатак... бр. 21/1973) и више страну — Хашку конвенцију о укидању потребе легализације страних јавних исправа (Сл. лист СФРЈ, Додатак... бр. 10/1962).

жном одлуком, ако су се околности на основу којих је одлука донета доцније измениле. Слична овлашћења имају судови у другим земљама, као на пример, у Немачкој по чијем парничном поступку (параграф 323) битна измена околности овлашћује странке да путем тужбе траже одговарајуће преиначење пресуде.

Поставља се питање какве су могућности за измену одлуке домаћег суда која је већ призната и извршава се у иностранству. Овде треба разликовати два случаја: 1. када поверилац тражи повећање износа издржавања и када дужник тражи смањење износа или укидање издржавања.

Извршење домаће одлуке којом је повећан износ издржавања зависи од парничног и извршног поступка стране земље у којој се подноси захтев. Уколико за овакву одлуку, према праву земље извршења, није потребно изнова водити парнични поступак већ је довољно за доношење одлуке доказати повећање трошкова живота, које не мора бити исто у земљи доношења и у земљи извршења одлуке, поступак извршења ће се спровести без поновног утврђивања свих услова за изгекватуру стране одлуке, осим ако се у време одлучивања, не измене услови постојања реципроцитета у овој материји, што је мало вероватно. Међутим, ако се у земљи извршења мора водити парнични поступак коме следи нова одлука, онда се према истој поступа на исти начин као да се извршење тражи први пут. Иста ситуација настаје, без обзира на право земље извршења, ако је поверилац издржавања свој захтев за повећање износа засновао на неким другим чињеницама које су међу странкама спорне, као на пример, побољшање материјалног стања дужника, рођење новог детета из брака који је у међувремену престао а чије се очинство оспорава итд.

Дужнику за његове захтеве смањења или укидања издржавања стоје на располагању сва средства извршног поступка у иностранству у случају да је у међувремену његово материјално стање погоршано, или је материјално стање повериоца побољшано, да су деца постала пунолетна па према праву земље извршења нема обавезу издржавања итд. Према томе није нужно да дужник покреће нови парнични поступак ни у земљи доношења нити у земљи извршења одлуке о издржавању.

III.

Приликом остваривања алиментационих захтева у иностранству долази до измена околности услед којих се отежава исплата, закашњава или онемогућава плаћање издржавања. Ове промисне могу бити резултат објективних фактора али и злонамерног понашања дужника. У овом другом случају поверилац може користити средства извршног поступка стране за обезбеђење свог потраживања. Ова средства могу бити усмерена на трајније обезбеђење извршења обавеза дужника или на привремено обезбеђење путем издавања привремених наредби (13).

Уколико постоји опасност од трајнијег ометања или спречавања извршења обавезе издржавања од стране дужника, што мора бити дока-

(13) В. Б. Благојевић, Систем извршног поступка, Београд, 1933, с. 596. и даље.

зано, повериочев захтев мора бити усмерен на доношење платног налога у меничном, чековном или мањатном поступку или на доношење било ког другог извршног наслова, који ће бити изречени против дужника или трећег дужника. У неким извршним поступцима овакви захтеви за обезбеђење могу се издавати, када је реч о потраживању које се остварује у обrocима, само ради обезбеђења на одређен рок трајања (од једне на више година).

Код дужника који има стварна права на некретнине у иностранству, може се тражити предбележба заложног права, а ако је у питању заостатак у плаћању, и пленидба покретних ствари. За ово последње потребно је доказати да је ово средство неопходно јер би без њега било отежано или спречено остваривање потраживања (14).

IV.

Излагање о признању алиментационих захтева у иностранству не би било потпуно, уколико не обухвата и посебна правила која су садржана у појединим међународним уговорима, и то како правила о сукобу закона тако и правила о међународној надлежности и признању односно извршењу судских одлука. Међународни уговори обухватају три области значајне за издржавање: развод брака, утврђивање очинства и односе родитеља и деце.

1. а) Према чл. 77. ранијег Основног закона о браку, развод брака између страних држављана могао је бити изречен само из узрока који су предвиђени истовремено у законима држава чији су они држављани и у законима СФРЈ. Другим речима, обавезна је кумулативна примена »*lex nationalis*«
брачних другова и »*lex fori*«.

За развод брака између француских или мађарских држављана у Југославији важи посебно правило сходно уговорном режиму са овим земљама — национални закон брачних другова (15). Уколико један брачни друг има домаће а други — држављанство друге земље онда се примењује кумулативно њихов национални закон код развода мешовитог брака са држављанима: Чехословачке, Немачке Демократске Републике, Мађарске, Пољске и Румуније (16). Ово правило није изричито предвиђено у ранијем Основном закону о браку, али се путем тумачења већ наведене одредбе оно може примењивати као опште. За развод брака између југословенског и француског држављанина, међутим, постоји посебно правило према коме се бракоразводни узроци процењују по закону земље уговорнице у којој брачни другови имају своје пребивалиште, а у недостатку овог, закон земље последњег заједничког пребивалишта (17).

(14) У истоме.

(15) В. чл. 8. Конвенције између СФРЈ и Републике Француске о надлежности и о закону који се примењује у области личног и породичног права (Сл. лист СФРЈ, додатак . . . бр. 55/1972) и чл. 29. Уговора између Југославије и Мађарске о узајамном правном саобраћају (Сл. лист СФРЈ, Допатак бр. 3/1968).

(16) В. М. Пак, Приручник за примену међународног приватног права, с. 357. и даље.

(17) В. чл. 9. поменуте Конвенције између СФРЈ и Француске.

Примена општих и посебних правила може се компликовати у случајевима двоструког држављанства. Свака од уговорних страна ће оно лице које има држављанство обе уговорне стране третирати као свог држављанина, па према томе, зависно од земље где се брак разводи примећиће на бракоразводне разлоге на његовој страни своје законодавство.

б) У нашем праву нема изричитих прописа о сукобу закона који се примењује на утврђивање односно оспоравање очинства. Сви двострани уговори који својим одредбама обухватају ово питање (са: Бугарском, Француском, Грчком, Мађарском, Румунијом, Пољском и Совјетским Савезом), одређују примену националног закона детета⁽¹⁸⁾. Неки од њих, као на пример, са ЧССР прецизирају да је релевантан моменат за националност детета, његово рођење⁽¹⁹⁾.

ц) О односима родитеља и брачне деце, такође нема изричитог колизионог правила. Све горенаведене конвенције предвиђају исти принцип, — држављанство детета⁽²⁰⁾. Изузетак од овог принципа представља уговорни режим са Француском према коме однос родитеља и деце регулише закон домицила детета⁽²¹⁾.

2. а) Када се говори о међународној надлежности југословенских судова (сукобу јурисдикција), значајна су два правила: једно које се односи на бракоразводне спорове између домаћег држављанина и странца и бракоразводне спорове између странаца, или прецизније речено између страних држављана.

У првом случају треба разликовати да ли се југословенски брачни друг појављује као тужилац или тужени. У својству тужиоца он може да покрене бракоразводни спор пред југословенским судом, без обзира на пребивалиште односно боравиште у домаћој земљи (чл. 47, ст. 2. ЗПП). Ако је југословенски држављанин тужени брачни друг, онда је домаћи суд искључиво надлежан (чл. 48, ст. 1. ЗПП).

У другом случају треба пратити разлику да ли се признаје међународна надлежност југословенског суда према националном законодавству, или, ако имају различиту националност, према националним законодавствима, брачних другова. Ако се добије потврдан одговор, за надлежност домаћег суда довољно је последње заједничко пребивалиште супружника, (чл. 48, ст. 2. ЗПП), у супротном — југословенски суд ће бити надлежан само ако брачни другови имају заједничко пребивалиште и пристају на такву надлежност (чл. 48, ст. 2. *in fine*). Овде могу настати различита тумачења појма пребивалишта и момента када оба брачна друга морају имати пребивалиште у домаћој земљи (само у моменту покретања спора или у току целог трајања до доношења пресуде итд.). По нашем мишљењу релевантан тренутак за процену пребивалишта оба брачна друга је моменат подношења тужбе и прећутан односно изричит пристанак другог брачног друга на надлежност домаћег суда, или моменат подношења споразумног предлога за развод брака.

(18) М. Пак, *ibidem*.

(19) Цит. место.

(20) *Ibidem*.

(21) Члан 12. поменуте Конвенције.

Посебна правила о међународној надлежности појављују се према уговорном режиму са ЧССР, Мађарском, Немачком Демократском Републиком и Румунијом⁽²²⁾. Овде је такође потребно разликовати развод мешовитог брака (између држављана и једне и друге стране уговорнице) и брака између држављана друге стране уговорнице.

У првом случају, домаћи држављанин може у Југославији поднети бракоразводну тужбу само онда ако оба брачна друга имају пребивалиште у Југославији⁽²³⁾. Уколико држављанин друге уговорне стране има пребивалиште у својој земљи а домаћи држављанин у Југославији, искључиво је надлежан суд те друге земље⁽²⁴⁾. Конвенција са Француском предвиђа и допунски критеријум за међународну надлежност домаћег суда у овом случају, а наиме ако је последњи заједнички домицил супружника био у домаћој земљи (чл. 9).

У другом случају, домаћи суд је надлежан да разведе брак (између држављана друге стране уговорнице) само ако имају заједничко пребивалиште на домаћој територији у моменту подношења тужбе⁽²⁵⁾. Према томе, није потребно да оба брачна друга пристану да им суди југословенски суд у овом случају у смислу општег правила из чл. 48, ст. 2. ЗПП, али југословенски суд неће бити надлежан према последњем пребивалишту брачних другова чак и ако би такву међународну надлежност признавало право друге земље уговорнице, јер одредбе двостраног уговора имају снагу »*lex specialis*«.

б) Међународна надлежност југословенског суда је веома широко постављена у споровима утврђивања очинства. Довољно је да само ванбрачни отац има југословенско држављанство па да домаћи суд буде надлежан за решавање по тужби за оспоравање очинства поднетој против детета, или да дете има југословенско држављанство, без обзира на боравиште па да домаћи суд буде надлежан по тужби за утврђивање очинства (чл. 49, ст. 2. и 3.).

Југословенски суд је надлежан и за спорове утврђивања и оспоравања очинства ако ни једна од странака нема југословенско држављанство, према пребивалишту детета или према пребивалишту тужиоца у спору против детета. (чл. 49, ст. 1. и 2. ЗПП).

Уговорни режим са: Бугарском, ЧССР, Немачком Демократском Републиком, и Румунијом предвиђа надлежност домаћег суда само према пребивалишту или држављанству детета, а са Грчком и са Пољском, само према држављанству детета⁽²⁶⁾. Према томе, држављанство и пребивалиште тужиоца у спору за оспоравање очинства против детета нису релевантни за одлучивања везано за ове земље.

ц) Наше право нема ни правила о судској надлежности за решавање односа између родитеља и деце, како брачне тако и ванбрачне. Неки од двостраних уговора посебно регулишу сукоб надлежности судова за

(22) В. Милаан Пак, цит. приручник, с. 281.

(23) Ibidem.

(24) Исто, с. 279. и даље.

(25) В. чл. 30. Уговора о правној помоћи са Мађарском. Чланови осталих Уговора о правној помоћи цит. на страни 281 Оп. цит.

(26) Чл. 38. и 39. Уговора са Бугарском, чл. 28. Уговора са ЧССР, чл. 37, 38. и 39. Уговора са НДР и чл. 27. Уговора са Румунијом.

спорове из односа између родитеља и деце. Тако на пример, са Пољском и Румунијом предвиђена је надлежност домаћег суда било према држављанству детета или према заједничком домицилу родитеља и деце (27). Уговором са ЧССР утврђена је надлежност домаћег суда само према држављанству или пребивалишту детета (28).

3. Услови који се траже у двостраним уговорима за признање и извршење страних судских одлука, одговарају онима из Уводног закона за ЗПП (чл. 17. — 21.)

У свим конвенцијама тражи се да је домаћи суд био међународно надлежан у смислу њихових одредаба или према праву земље извршења, да су странке саслушане, да је пресуда правоснажна и извршна, да о томе у земљи извршења нема пресуде којом је ствар раније пресуђена и да домаћа пресуда није противна међународном јавном поретку земље признања и извршења.

Уговори са Бугарском, ЧССР, Француском, Грчком, Мађарском, Пољском, Румунијом и Совјетским Савезом обавезују на поштовање материјалноправних прописа земље признања и извршења у статусним стварима (29). Према уговорном режиму са Француском тражи се и примена националног закона треће земље ако се одлука односи на лично стање и способност држављана трећих земаља (30).

Конвенција са Немачком Демократском Републиком поставља посебан услов за признање одлуке о издржавању — да није раније започет спор (litispenciја) у земљи извршења (31).

V.

Трансфер валуте у којој се досуђује издржавање регулисан је деловним прописима земље извршења. Двострани уговори не обухватају ово питање. Изузетно, уговор са Аустријом предвиђа могућност давања приоритета трансферу новчаних износа издржавања (32).

Закључујући ова излагања можемо констатовати да у регулисању и решавању алиментационих захтева у иностранству, како на унутрашњем тако и на међународном плану, постоји тенденција ублажавања појединих услова, упрошћавања процедуре и олакшавања уопште остваривања издржавања. Она се огледа у увођењу механизма правне помоћи, признању сиромашког права, уклањању потребе доказивања узајамности,

(27) В. чл. 28. и 29. Уговора са Пољском и чл. 26. и 27. Уговора са Румунијом.

(28) В. чл. 28. Уговора са ЧССР.

(29) Међународна правна помоћ, с. 101.

(30) Конвенција о признању и извршењу судских одлука, чл. 5.

(31) В. чл. 63. Уговора између СФРЈ и НДР о правном саобраћају у грађанским, породичним и кривичним стварима (Сл. лист СФРЈ, Додатак ... бр. 1/1967).

(32) В. чл. 13. Споразума између ФНРЈ и Републике Аустрије о узајамном признавању и извршењу одлука о издржавању (Сл. лист ФНРЈ, Додатак ... бр. 1963).

али и у формирању посебних органа за доставу и пријем алиментационих захтева и давању препорука потписницима Хашке конвенције које често имају исто дејство као и одређене међународне обавезе.

Тешкоће у решавању ових проблема још увек постоје. Оне потичу из анахроничних схватања да обавезе издржавања у суштини представљају имовинске обавезе и да према страним одлукама којима се оне утврђују треба поступати исто као и у свим осталим имовинским стварима. При томе се занемарује да издржавање, као што у својој преамбули констатује и Хашка конвенција, представља хуманитарни проблем у вези са лицима која су у нужди а чији се законски хранилац налази у иностранству.

Коришћење свих олакшица које су резултат ових хуманих тенденција и избегавање и мимоилажење препрека које потичу из ранијег времена, претпоставља добро познавање правила о којима је било речи. Пошто је решавање ових питања веома често везано за социјалне случајеве можда би било корисно да се организује, у оквиру једног центра за социјални рад (на који би остали центри упућивали заинтересоване), саветовалиште које би давало обавештења о начину и средствима за остваривање издржавања према дужнику у одређеној страниој земљи.

Др Милан Пак

РЕЗЈУМЕ

Взыскание алиментов от ответчика, проживающего за границей

В статье рассматриваются проблемы и затруднения, возникающие при обращении в заграничные суды о взыскании алиментов на основании решений югославских судов. Автор, исходя из опыта наших судов и секретариатов по делам правосудия и общего управления в республиках, привел ряд формальных и существенных недостатков в исках о взыскании алиментов и в прилагаемых к ним документах приводящих к оттягиванию и невозможности взыскания алиментов от лиц, проживающих за границей.

Статья делится на три основных части. В первой части рассматриваются вопросы, связанные с процедурой и применением закона во время разбирательства дел в югославских судах, и указывается, каким образом можно избежать ошибки. Во второй части приводятся недостатки мотивировок в судебных решениях и отдельных клаузулах, приводящие к невозможности осуществления за границей принудительного исполнения. Наконец, в третьей части указывается кратчайший путь международной правовой помощи для осуществления цели.

В заключении констатируется, что в данном случае речь идет об одной весьма специфичной материи, незнакомой ни судьям, ни сторонам и их представителям, и вносится предложение об организации пунктов юридической помощи при социальных учреждениях, которые бы указывали помощь заинтересованным неимущим лицам для осуществления ими данного права, от которого очень часто зависит их существование.

SUMMARY

The Realization of Maintenance Abroad

The treatise deals with problems and obstructions concerning the recognition abroad of the decisions of Yugoslav courts on maintenance. The author points out, starting from the experiences of our courts and the Republic Secretariat for judicature and general administration, a series of defects of formal and essential nature in the alimony claims and accompanying petitions, which prolong and prevent realization of maintenance abroad.

The treatise is divided into the three main parts: the first one deals with the questions of the procedure and application of law during the proceedings in the Yugoslav court, showing how to solve them; the second part shows the imperfections in the explanations of court decisions and in certain provisions which have to exist to make execution abroad possible; finally, the shortest way in the international legal assistance for accomplishment of this goal is described in the third part.

It is stated in the conclusion that this is a rather particular matter, unknown either to judges or to parties and their solicitors, so that the organization of corresponding expert consulting offices in the centers for social work is proposed to assist concerned persons having no means to realize this right on which their existence most often depends.

RÉSUMÉ

La réalisation de la pension alimentaire à l'étranger

Dans l'article sont élaborés les problèmes et les difficultés que se présentent à l'occasion de la reconnaissance à l'étranger des décisions des tribunaux yougoslaves relatives à la pension alimentaire. En partant de l'expérience acquise par nos tribunaux et le Secrétariat de la justice et de l'administration générale, l'auteur a exposé une série de défauts dans les demandes relatives à la pension alimentaire et des pièces qui les accompagnent tant formelles que matérielles qui entraînent en longueur ou rendent impossible la réalisation de la pension alimentaire à l'étranger.

L'article est divisé en trois parties fondamentales: dans la première partie sont élaborées les questions qui se rapportent à la procédure et à l'application de la loi au cours des débats devant le tribunal yougoslave et il est indiqué comment il faut les éliminer; dans la deuxième partie sont mentionnées les lacunes de l'exposé des motifs des décisions judiciaires et de certaines clauses qui doivent exister pour qu'on puisse réaliser l'exécution coercitive à l'étranger; enfin, dans la troisième partie est exposée la voie la plus courte dans l'assistance juridique internationale qui permet d'atteindre ce but.

En concluant l'auteur constate qu'il s'agit d'une matière très spécifique que ne connaissent ni les juges ni les parties cest-à-dire leurs fondés de pouvoir et il propose d'organiser des bureaux de consultation d'expert dans les centres de travail social qui prêteraient aide et assistance aux personnes inéressées qui ne disposent pas de moyens pour réaliser ce droit dont dépend dans la plupart des cas leur existence.